

קרבן, שענינו התקרבות, דוקא בזמן התחדשות הלבנה, שאז היא בתכלית מיעוטה, בזה מראה בפועל שכח ההתמעטות הוא העיקר (כמוש"כ לעיל בשם מהר"ל), ובוה סרה תלונת הלבנה. וענין 'הביאו עלי כפרה' פירושו: בלבבכם, להסיר הקושיא הנ"ל ולקנחה מן הלב לגמרי. (ועוד רמז לזה במה ששעירי ראשי חדשים ושל רגלים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו בלי ידיעה, כמבואר במשנה ריש שבועות, היינו שמרמזים צורך התיקון לרשמי הטומאה המתגנבים אל הלב בלי משים ובלא יודעים, עד שיהיה טהור לגמרי). (מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 205).

*

'... דבר זה למדנו מענין הירח, שכל זמן שאנו בעולם שלמטה – עולם הנטילה – לא יתכן שיהיו שנים באחדות, כי בהכרח האחד ילשין על חברו, וממילא הוא הקטן ברוחניות, כי 'מאן דהוא רב [גדול בעיניו] איהו זעיר [באמת]', והתיקון לזה הוא **לכי ומעטי את עצמך**, כי 'מאן דאיהו זעיר הוא רב' (זהר ח"א קכב). זוהי שליחות הלבנה מתחלת יצירתה. כל זמן שהאדם שם לבו ודאגתו על מספר, מדה ומשקל, הנהו מוגבל, וישאף להרחיב גבולו, וישאר בסתירה עם עצמו, בסתירה עם אחרים ובסתירה עם כל אשר מסביבו, והוא רחוק מאד מהכרת אחדותו יתברך. רק מי שמוצא עוז בנפשו להתעלות מעל מגבלות המספר והכמות – זה שמשים לבו ונפשו לאיכות ולאחדות פנימית – הוא השלם; ורק הוא מסוגל להגיע את הכרת אחדותו יתברך'. (שם עמ' 16)

עוד בענין 'הביאו כפרה עלי...' – ע' במובא בשבועות ט, מדברי ראשונים ואחרונים. וע"ע מכתב מאליהו ח"ג עמ' 24; אגרות הראיה ח"ב תסט, עמ' קח. ובענין **מיעוט הלבנה** – ע' מהרש"א כאן; ספר האשכול הלכות ר"ח, תולדות יעקב יוסף בראשית; אוהב ישראל פרשת החודש; פרי הארץ בראשית; אמרות טהורות (אמשינוב) עמ' טו; בת עין פינחס; אמרי פנחס (השלם) חיי שרה; שם משמואל וארא, ויקרא תרע"ד; קונטרס 'אור שבעת הימים' לר"ד שליט הי"ו.

דף סא

מה נשר מיוחד שאין לו אצבע יתרה וזפק ואין קורקבו נקלף ודורס ואוכל – טמא, אף כל **כיוצא בו...** – סימנים אלו מרמזים בנפש האדם, וכמו שנאמר (איוב לה,יא) **מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו** – היינו, שמכל הברואים נלמוד לקדש עצמנו במותר לנו; – הדורס, לפירוש אחד, שאוכל מיד כשטורף ואינו ממתין עד שתמות – זה מורה על כעס ובהלה. והפירוש השני, שכשאוכל אוחו ברגלו את המאכל – מורה על חסרון בטחוןו בה', וירא פן יקח ממנו הטוב שחלק לו. וגם האדם צריך להיות נקי באלו השנים, שלא יבעוס ויהיה לו בטחון בה'. העוף הטהור העומד מנגד ואינו דורס ברגלו, מלמד לאדם לבל יהא משוקע בשום תאוה, ויכיר שעל כל מוצא פי ה' יחיה האדם, ובאכילתו יהיה כמו זה השולחן אשר לפני ה'. וכן בכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה.

אצבע יתרה מורה על ישוב הדעת, כי באצבע הוא מחזיר פניו מן הרגל, ורומז כי בכל מרוצתו יש לו מעצור וישוב הדעת, ונכון לפניו בכל עת לשוב לאחוריו.

זפק מורה שיהא ממולא בדברי תורה; שאחר שאכל בכדי שבעו, מניח המותר בתוך הזפק לזכרון שיהנה מזה גם אחר כך, כדאיתא במסכת ברכות (כה.) בר' זירא, כשהיה עייף מדברי תורה הלך וישב על פתחו של ר' נתן ב"ר טובי, אמר, כי אזלי רבנן מבי רב איקום מקמיהו – שלא רצה לישב בטל כלל.

קרקבנו נקלף – היינו שלא ינח כח המאכל להתפשט לגרום לו ח"ו שום נטיה מה'. וגם רמז שיקרת ת"ח מכוסה, כי אין דמיון וערך לשער יקרת ת"ח באור תורתו בעולם הבא, כי הנראה בעולם הזה אין דמיון ושיעור נגד יקרתו בעולם הבא (עפ"י מי השילוח).

*

כנסת ישראל ליונה אימתילא, כמו שאמרו בשבת (מט), והוא בת זוגו ונוקבא דקדושה, וכנגדו בקליפה זה לעומת זה הוא העורב לדעתי, ולכן אמו של המן בת עורבתא, וכן בכ"מ בדרז"ל כמו בפרק חלק, 'כלום אסור לן עורבא ושרא לן יונה', וכן בשאר מקומות, יונה קרי דבר ברור לטהרה, ועורב לטומאה, והם כ"א אם הבנים והביצים שוים ממש כמו שאמרו חולין ס"ד. (וע' להלן סג, מין עורב שראשו דומה לשל יונה), שבבטן אחד נולדו יעקב ועשו ושנים בדמיונם ממש רק שמכל מקום זה טהור וזה טמא. ואמרו ז"ל (מדרש שה"ש) יונה שומרת בת זוגה כמשפט כנסת ישראל, אשה כשרה, ועורב ממש להיפך דהוא זנאי, כמו שאמרנו במקום אחר על פתרון דפרק הרואה (ברכות נו): בעורבין דהדרי לפורייה ע"ש, ובפרק חלק (קח) דשימש בתיבה וחשד לנח אאשתו מפני זנותו, דכל הפוסל וחושד לאחר – במומו פוסל, ובוה תבין סוד ממה ששלח נח העורב ואחר כך היונה.

ועורב יש לו שני סימני טהרה, כדאיתא בחולין דף סא. (וע"ש בתוס' דהם זפק וקרקבנו נקלף. ואלו השתים הם נגד התאוה – מכונה באכילה, אבלה ומחיתה פיה, וכלל התורה מחולק, שלא תנאף ו'לא תרצח' שני ראשי המדות הרעות... ונגד 'לא תרצח' הם השני סימנים אחרים, דורס ואצבע יתירה, ואותם אין לו, כי אצבע יתרה רצה לומר שהאצבעותמוכנים שלא לקיח מה שאינו מוכן להם, רק לחבריהם, ואבמ"ל בזה).

וכך עשו פושט טלפיו כחזיר (שיש לו סימן טהור בטלפיו מן השני סימנין, שהם רומזים למעשה ומחשבה, והטלפים למעשה, אותם פושט, כי ציד בפיו, אבל לא בלבו. ואבמ"ל) ראו טהור אני, ומכל מקום אינו מחצה טהור, רק כל שאין לו הד' סימנין – כולו טמא.

והעורב שונא בנו, כמו שאמרו בכתובות (מט) ובשאר דוכתי – הוא כמו שאמרו ז"ל, הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, ורשעים תרדף רעה. (כלומר, הרעה בעצמה היא העונש לרשע, נמצא הרשע פוגע ומכלה את עצמו), ולכך הקדים נח שליחות העורב לעולם מן היונה, כמו שקדם עשו ליעקב, כי לעולם הקליפה קדמה לפרי' (מתוך קומץ המנחה כד).

*

וכשהיה בודק ר"י בעופות ועוסק באותה הלכה, בא קו"ן אחד על ישיבתו ובדקוהו ומצאו שהיה קורקבנו נקלף' (מובא בהגהות מיימוניות – מאכלות אסורות א,מ לגרסת דפוס קושטא).

(ע"ב) זאלא טעמא דכתב רחמנא נשר הא לאו הכי הוה אמינא לילף מפרס ועזניה, הוה ליה פרס ועזניה שני כתובין הבאין כאחד, ושני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין? – אין כוונת הקושיא שלא צריך לכתוב נשר – שודאי נצרך, שהרי לא הייתי יודע שהנשר טמא, כי אין ללמדו מן השאר לאסור – כי כל השאר הם כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים. אלא הקושיא על תנא דברייתא שלמד עוף הבא בסימן אחד טהור, מהנשר, והלא בלאו הכי אין שייך לאסרו, כיון שאין מלמדים. (תורת חיים)

דף סב

לראשונים ז"ל שיטות חלוקות במהלך הסוגיא בגרסאותיה ובפרושיה, ובזיהוי העופות המדוכרים – ע' באריכות בתוס'; המאור הגדול; חדושי הרמב"ן, הר"ן, שו"ת הריב"ש קצא-קצב. וע"ע בבאור השיטות בהרחבה בחזון איש יו"ד יג; חדושי הגר"ח הלוי – ריש הל' מאכלות אסורות.

וזהו לשון הרז"ה בספרו המאור, לאחר שהאריך בפירושו הסוגיא:

'... וכתבתי לך שלש דרכים אלו שנחלקו בהם חכמי הדורות, להגדיל תורה. ומדברי כולן נלמוד כי כל עוף שיש בו סימן אחד שאינו דורס והשני כל שהוא – טהור הוא לדברי הכל ואין בו שום ספק לדעת הגאונים. ושלשת הפירושים שכתבנו כולם נכוחים למבין לפרש בהם ההלכה, אבל לעשות בהם מעשה, הדעת מכרת כדברי הר"ר יעקב ז"ל... ולפי שרבו הפירושים והדעות בהלכה זו, יש לנו להזהר בעוף הבא בשני סימנין... ונהגו בני דורנו לסמוך בסימן הבא על קורקבן נקלף ביד, עפ"י הגאונים ז"ל. וקבלנו במסורת מאבותינו ומזקנינו הקדמונים, כי כל שחרטומו רחב או שיש לו כף הרגל שקורין פוט"א כמו שיש לאווז – אין להסתפק בדריסתו, בידוע שאינו דורס...'

וכתב הרשב"א: 'זמכל מקום, מתוך שרבו בזה הסברות והפירושים, אין לסמוך בעוף הבא לפנינו בלא ארבעה סימני טהרה לאכלו אלא במסורת, וכן כתב רש"י זכרוננו לברכה... עוף שמסרו לנו אבותינו בטהור – טהור, ושלא מסרו לנו – יש לחוש.'

על השערות שונות אודות זיהוי העופות – ע' בפרוטרוט בספר 'מזון כשר מן החי' ח"א; שיחת חולין – בסוגיתנו.

'עוף המסרט כשר לטהרת מצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו בה ר' אליעזר וחכמים... לאפוקי דבתי, דאוכמתי' – במשנת נגעים (יד) מפורש שצפורי מצורע הן צפורי דרור. ושאמרו כאן 'עוף המסרט כשר לטהרת מצורע' היינו צפור דרור, שהיא דרה בבית כבשדה ואינה יראה מבני אדם ואינה מקבלת מרות (וזהו 'עוף המסרט').

אלא שאותן צפורי דרור הדרות בבית והן שחורות – טמאות, כמבואר כאן, (וכן סנונית לבנה – לר' אליעזר). הרי נתבאר כאן שצפורי דרור, יש מהן טהורות, והן אותן הכשרות לטהרת מצורע, שנאמר בהן 'טהורות'. ויש מהן טמאות. (כן באר בנקודות הכסף יו"ד סו"ס פב בדברי התוס' להלן קלט ותשובת מהרי"ק קנח. וכן הביא מהרמב"ן בפירושו לתורה ועוד, שיש בצפורי הדרור טמאים וטהורים. וכיו"ב כתב בפרי חדש (הל' יום טוב תצו סק"ט), שצפור דרור כוללת טמאים וטהורים, ואינו שם מין.

ואמנם כתב מהרי"ק שנהגו איסור גם בזה שכריסה לבנה, שלא יבואו העולם לטעות ולהחליף זו בזו, לפי שהן דומות וגם שוכנות ביחד.

וכל זה דלא כדברי הט"ו שם, שנקט בהחלט שצפור דרור טהורה.

(התוס' צדדו בכמה אופנים: הספק אינו אלא בחו"ל, אבל בארץ ודאי אסור הדבר ב'לאו'. עוד אפשר, גם בארץ נסתפקו אליבא דר' אושעיא ולא אליבא דרבנן. עוד כתבו שגם לחכמים משתנה הדבר במינים מסוימים (ע' מנחות טו). עוד צדדו שהספק אינו אלא בבני-נת, שגם הם מוזהרים על הכלאים (ע' סנהדרין נו), אבל ישראל – ודאי חייב).

דפים טא – טב

קא. מהם סימני טהרה בעופות? האם צריך את כל הסימנים להתיר, או די בחלקם? העופות הטמאים המפורשים בכתוב – האם יש בהם מקצת מסימני טהרה?

ארבעה סימני טהרה מנו בעופות: עוף שאינו דורס (רש"י: דורס – אוחו בצפרניו את המאכל כשאוכל. ר"ת: אוכלו מחיים ואינו ממתין שימות); יש לו אצבע יתרה; יש לו זפק; קרקבנו נקלף. כל עוף דורס – בידוע שהוא טמא. (וכתב בספר יראים (קלא), אפילו יש בו שלשה סימני טהרה, אם הוא דורס – הרי הוא בכלל הנשר שאסרה תורה, אלא שנשתנו עליו סדרי בראשית בשאר סימניו. ובחדושי חת"ס כתב לפי"ז שאפילו עוף הידוע כטהור, כגון תורים, אם בזמן מן הזמנים ימצא שטבעו לדרוס – טמא. ובשבט הלוי (ה"ב כט) פקפק בדבר, שאין כוונת היראים אלא על מין שאינו ידוע לנו שהוא טהור, אם ראינוהו דורס הרי זה סימן טומאה, אבל לא במין המוחזק כטהור).

שיטת תנאים נוספות בסימני טומאה וטהרה בעופות – ע' להלן סה.

תני ר' חייא: עוף שיש בו סימן טהרה אחד (בלבד) – טהור. ובלבד שיכיר שאינו שייך למין הפרס או העזניה, שגם בהם נמצא סימן טהרה אחד (רב נחמן). ולאמימר, אין צריך לחוש שמא הוא פרס ועזניה, לפי שאינם נמצאים בישוב. ובלבד שאינו דורס. (להתוס', הוא הסימן האחד. ולרש"י הפירוש הוא שאינו כשר אלא כל זמן שלא ראינוהו שדרס. וע' ר"ג ורמב"ם.

מבואר להלן (סג. לפרש"י, וע"ש בתוס' פירוש אחר), שיש מקומות שהפרס והעזניה מצויים בישוב, ובאותם מקומות אין להתיר עפ"י סימן אחד).

המפורשים בתורה – יש מהם ללא שום סימן טהרה (נשר); יש בעלי סימן אחד (פרס ועזניה. באחד מהם קיים סימן טהרה שאינו בכל שאר העופות הטמאים המפורשים); יש בעל שני סימני טהרה (העורב). ושאר כל העופות המפורשים – בעלי שלשה סימנים (כ"ה לגרסת רש"י והגאונים. ויש גרסאות אחרות, ולשיטתן אין בהם אלא סימן טהרה אחד או שנים. לרבנו תם, י"ט עופות והעורב – אינם דורסים).

א. התוס' צדדו לומר, שיש להתיר כל עוף שקרקבנו נקלף ויש בו סימן טהרה אחד נוסף.

ב. כל שאר העופות שבעולם, מלבד המפורשים בתורה לסוגיהן – טהורים, ואם בקי בכל המינים המפורשים ובשמותיהם, יכול לאכול כל השאר, כדלהלן סג.

ג. למעשה, אין עוף נאכל אלא במסורת, שאין אנו בקיאים בהם ובסימניהם. עפ"י רש"י וש"פ).

דף טב

קב. א. את כל ערב למינו – מהו 'למינו'?

ב. איזוהי צפור האמורה בתורה בטהרת המצורע?

ג. מים ששתו מהם עופות – האם כשרים למי חטאת?